

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 37-47

OSMANLI İSTANBUL'UNDA VAKIF KURULUMUNDA YAŞANAN MEVSİMSEL HAREKETLER: DİNDARLIĞIN ROLÜ

Sadullah YILDIRIM*

Özet

Bu makalede vakıf kurulumunda yaşanan mevsimsel dalgalanmalar incelenmiştir. Özellikle, vakıfların dini saiklerle kurulduğu iddiası merkeze alınarak dini bakımdan kutsal sayılan zamanlarda insanların vakıf kurma davranışının nasıl değiştiği ele alınmıştır. Bunu yaparken 1550-1900 yılları arasında İstanbul'da kurulan on bin dört yüz vakfiye kaydına ait bilgiler kullanılmıştır. Bu verilerle yapılan analize göre en az vakfın ramazan ayında kurulduğu tespit edilmiştir. Recep ve şaban aylarında ise yüksek sayıda vakıf kurulduğu görülmüştür. Vakıf kurulumunda gözlemlenen bu eğilim sosyal gruplara ve vakfın faaliyet alanı veya sunduğu hizmetlere göre değişiklik göstermemektedir. Dini saiklerle vakıf kurma davranışı üç ayların girişiyile başlatılacak olursa bu bulgular vakıf kurulumunda dini motivasyonun önemli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir. Ramazan ayında görülen vakıf sayısındaki düşüş ise bu ayda yaşanan iktisadi faaliyetteki azalmanın bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Vakıf, Dini saik, Mevsimsel Hareket*

* Dr. Öğr. Üy., Marmara Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı Yönetim Ekonomisi,
Sadullah.yildirim@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8742-0478.

SEASONAL VARIATIONS IN WAQF CREATION IN OTTOMAN ISTANBUL: THE ROLE OF PIOUSNESS

Abstract

This paper studies seasonal fluctuations in the establishment of waqfs by using information from ten thousand four hundred foundation records established in Ottoman Istanbul between 1550 and 1900. In particular, considering the role of religious motives in the creation of waqf, it examines the extent to which individuals in Ottoman Istanbul get involved in the in the waqf sector as founders during religiously important times. Results show that the fewest waqf are founded during the holy month of Ramadan, which is at odds with the religious motivation hypothesis. However, during the other holy months, Sha'ban and Rajab, a large number of waqfs were established, which fits the premise of religious motivations. This monthly pattern observed in the establishment of waqfs does not vary by social groups or services provided by waqfs. One possible explanation for the decline in waqf creation during Ramadan could be the month-long slowdown in economic activity.

Key words: *Ottoman, Waqf, Religious motives, Seasonal Fluctuations*

Giriş

Osmanlı toplumunda günümüzde devlet eliyle sunulan birçok kamusal mal vakıflar aracılığıyla sunulmuştur. Fakirlere yardım, su yollarının ıslahı, eğitim ve din hizmetleri gibi toplumun genel faydasına olan birçok iş vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Bu yönüyle vakıflar dini bakımdan birer hayır kurumu olarak da görülmüştür. Toplumsal hayatın hemen her yerinde önemli roller oynayan vakıfların kuruluşunda bir mevsimsellik olup olmadığı vakıf çalışmalarında hala geniş verilerle ortaya konulamamıştır. Vakıfların dini saiklerle kurulduğu yönündeki genel kabul dikkate alınacak olursa dini bakımdan önemli kabul edilen zamanlarda insanların vakıf sektörüne kurucu olarak daha fazla katkı vermesini beklemek gerekir. Bu çalışmada da dini motivasyonun rolü merkeze alınarak vakıf kurulumunda yaşanan aylık dalgalanmalar geniş bir veri seti ile incelenmiştir. Spesifik olarak makalede şu sorulara cevap aranmıştır: Oruç ayı olan ve dini duyguların yoğun yaşandığı ramazan ayında birer hayır kurumu olarak da görülen vakıflara insanların vakıf olarak katılımı nasıldı? Yine, Osmanlı dini geleneğinde önemli kabul edilen Regaib, Mirac ve Berat gecelerinin bulunduğu recep ve şaban aylarında insanların vakıf kurma davranışı nasıldı? Toplumunu oluşturan sosyal grupların vakıf kurma davranışı ile sundukları hizmetlerin türüne göre kurulan vakıflar aylara göre sistematik olarak değişiyor muydu?

Vakıf kuruluşundaki aylık dalgalanmaları tespit etmek için 1550-1900 yılları arasında İstanbul'da kurulan vakıflara ait vakfiyelerden yararlanılmıştır. Bu vakfiyelere ait özet bilgiler İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yayınlanan İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda bulunmaktadır. Vakfiye vakfın kuruluş belgesidir ve kanunen mahkemece tescil edilip onaylanması gerekmektedir. Vakfiyeler, vakıf kurucuları, yöneticileri ve vakıftan yaralanan kişilerin yanı sıra vakfa bağışlanan varlıklar da dahil olmak üzere bir dizi konu hakkında zengin bilgiler içermektedir. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu, İstanbul'daki 26 yerel şer'iyye mahkemesinin kayıtlarını derlemekte ve vakfın adı ve unvanı, vakfın kuruluş tarihi, vakfın ciheti ve bağışlanan varlık türleri (ev, nakit vs.) gibi vakfiyelerde yer alan bilgileri özet olarak ihtiva etmektedir. Analizde on bin dört yüz adet vakfiyeye ait veriler kullanılmıştır. Şunun akılda tutulması gerekir ki İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu herhangi bir zamandaki vakıf stokunu değil, akışı, yani sadece belirli bir tarihte kurulan yeni vakıfları göstermektedir.¹

Vakıf Kurma Saikleri ve Mevsimsellik

Osmanlı toplumunda insanları vakıf kurmaya sevk eden saiklerin tartışılması vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel hareketlerin anlaşılmasına yardımcı olabilir, zira belirli mevsimlerde belirli saikler temayüz edebilir.

Vakıfların sosyal, ekonomik ve hatta politik hayatın birçok yerinde önemli rol oynamaları ve Osmanlı toplumunda çok yaygın olarak faaliyette bulunmaları araştırmacıları vakıf kurulumuna sevk eden motifler üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Yaygın kanaatlerden birisine göre Osmanlı toplumunda insanların vakıf kurmak için bu denli istekli olmasının sebebi vakfın kurucusuna sağladığı bazı dünyevi faydalardır. Bu faydalar çeşitli şekiller-

¹ Çalışmanın veri kaynağını oluşturan İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu için bkz. Bilgin vd. (2015).

de ortaya çıkabilmektedir. Bir görüşe göre vakıf müessesesi vakfedilen malları müsadere tehlikesine karşı koruduğu için insanlar yoğun olarak vakıf kurmuşlardır (Kuran, 2001; Köprülü, 1942; Yediyıldız, 1982). Vakfın kurumunun vakfedilen mallara sağladığı diğer bir koruma ise miras hukuku gibi aile mülkiyetini potansiyel olarak parçalayabilecek unsurların oluşturabileceği tehdide karşı nesiller boyu aile mülkiyetinin muhafazasına imkân vermesidir ki böyle bir faydanın temini için insanlar vakıf kurmaya yönelmiş olabilir. Bu bağlamda Doumani (1998) Osmanlı Suriye'sinde vakıf kurma yoluyla aile çıkarlarının nasıl korunduğunu kadı sicillerinden hareketle göstermektedir.²

Diğer bir dünyevi saik ise vakıfların devletin sosyal ve iktisadi müdahalelerinin bir aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle sultan ve etrafı ile üst askeri zümrenin kurduğu vakıfların hem büyüklüğü dolayısıyla ekonomiyi etkileme kapasitesi hem de sunduğu hizmetlerin sosyal yardım ve kamusal mal niteliğinde olması bu vakıfların bir sosyal ve iktisadi politika aracı olmasını beraberinde getirmiştir; böyle bir müdahale isteğinin söz konusu zümreleri vakıf kurmaya sevk ettiği düşünülebilir (Orbay, 2017; Peri, 1992). Literatürde tartışılan diğer bir saik ise prestij ve politik meşruiyet için insanların özellikle nüfuz sahibi kişilerin vakıf kurdukları iddiasıdır. Singer (2012), Hürrem Sultan'ının Kudüs'te kurmuş olduğu bir vakıf üzerinden hanedan mensuplarının vakıfları prestij, meşruiyet ve bir şehre müdahalede bulunmak için nasıl kullanabildiklerini göstermektedir.³

Sadece dünyevi saiklerle insanların vakıf kurmadığı yönünde yaklaşımlar da vardır. Geniş kabul gören önemli bir vakıf kurma saikinin ise insanların dindarlığı ve bundan kaynaklanan hayırseverlik ve diğerkâmlık (altruism) duygusu olduğu ifade edilmiştir (Özcan, 2003; Kurt, 1996). Vakıf kurmak bir taraftan sadaka olarak düşünülürken diğer taraftan hayırseverlikle Allah'a yaklaşmanın bir aracı olarak görülmüştür (Anderson, 1951). Hem vakıflar aracılığıyla sunulan hizmetlerin hayır işi niteliğinde olması hem de vakfiyelerde kullanılan yoğun dini referanslar vakıf kurarken dini saiklerin ne derece önemli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi insanlar birçok saikle vakıf kurabilmektedir. Bu çalışmada dini saik temelli davranış merkeze alınarak vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel dalgalanmalar ele alınmıştır; çünkü yılın belli dönemleri dini bakımdan daha fazla önem taşımaktadır. Osmanlı dini geleneğinde de recep, şaban ve ramazan aylarından oluşan üç aylar dini duyguların yoğun yaşandığı aylardır. Dolayısıyla eğer vakıf kurulumunda dini motifin bir rolü varsa bu tür kutsal zamanlarda vakıf kurulumunun artmasını beklemek gerekir.⁴

² Koçi Bey vakıf aracılığıyla kendilerine ya da aile bireylerine fayda temin etmek isteyen yöneticileri eleştirmektedir. Ona göre "memleketten devlet hâzinesine âit birçok köy ve tarlaları birer yolunu bulup, kendine ve evlâtlarına mülk ettirse, sonra diledikleri yeri vakfedip, bazılarını dahi vakıf adıyla evlâtlarına gelir sağlayan mal ve yapı yaparsa, o çeşit vakıf nasıl sahih olur? Ve onu bismillâh diye yemek nasıl câiz olur?" (Danışman, 1972, s.58).

³ Mottahedeh (1980)'ın Büveyhî emirleri bağlamında yöneticilerin sağladıkları "nimet" karşılığında halkın sadakatini nasıl kazandıklarını tartıştığı araştırma bu tür saiklerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır.

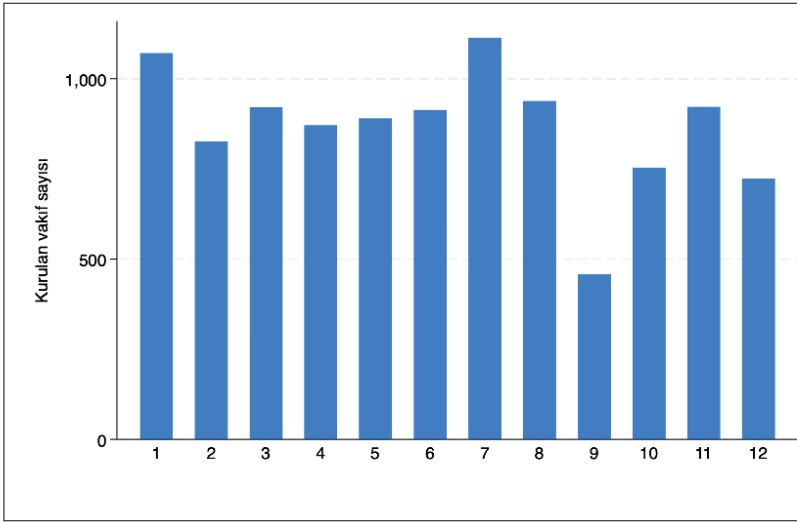
⁴ Üç aylar olarak da bilinen recep, şaban ve ramazan aylarının dini gelenekteki önemi için bkz. Yaşaroğlu (2012).

Vakıf Kurma Mevsimi

Vakıf kuruluşunda yaşanan sezonluk dalgalanmaları tespit etmek için vakfiyelerde geçen tarih bilgileri kullanılarak her bir hicri ayda kurulan vakıf sayısı hesaplanmış ve grafik yardımıyla gösterilmiştir.

Şekil 1 İstanbul'da 1550-1900 yılları arasında kurulan vakıf miktarını hicri aylara göre göstermektedir. Buna göre Müslümanlar için dini açıdan en önemli ay olan ramazan ayında kurulan vakıf miktarı yılın diğer aylarıyla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Bununla birlikte en fazla vakfın üç ayların başlangıcı olan Recep ayında kurulduğu görülmektedir. Üç aylardan bir diğeri olan Şaban ayında da kurulan vakıf miktarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Şekil 1. Hicri Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

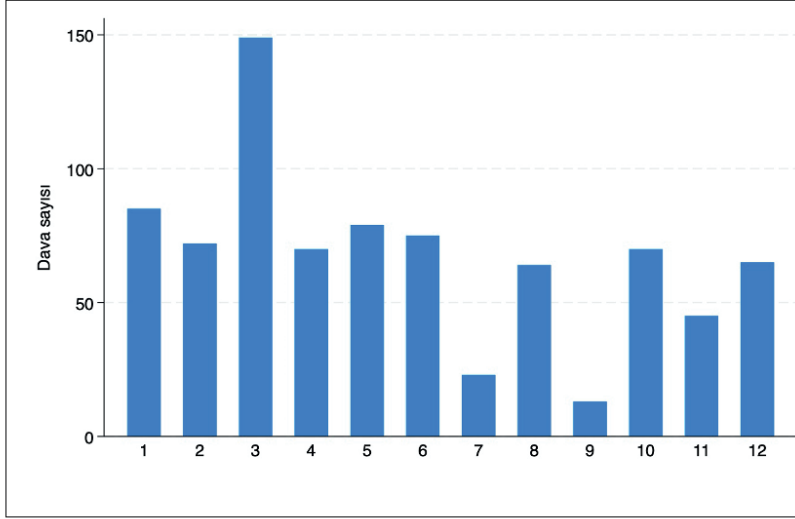
Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Şekilde dikkat çeken diğer bir ay ise hicri yılın ilk ayı olan muharrem ayıdır. Recep ayından sonra en yüksek vakıf bu ayda kurulmuştur. Ramazan ayından sonraki aylarda kurulan vakıf sayılarına bakılırsa bunların ortalamasının ramazan ayından yüksek ama ramazan ayından önceki aylardan daha düşük olduğu görülmektedir.

Dini duyguların yoğun yaşandığı ramazan ayında beklenenin aksine en az sayıda vakıf kurulmuştur. Bu sonucun dini saiklerin vakıf kurmada önemli rol oynadığı teziyle örtüşmediği düşünülebilir. Fakat, dini hassasiyetle vakıf kurma davranışı üç ayların girişile başlatılırsa dini motivasyonun önemli olabileceği yönünde bir ihtimal ortaya çıkmaktadır; zira recep ve şaban ayında kurulan vakıf miktarının yüksek olduğu görülmektedir. Oruç ayı olan ramazan ayında yaşanan iktisadi aktivite düşüklüğü en az sayıda vakfın bu ayda

kurulmasına sebep olmuş olabilir. Bunu destekler nitelikte güncel çalışmalar vardır. Bu bağlamda Ramazan ayında coğrafi konumu gibi sebeplerle daha uzun süre oruç tutan ülkelerin ekonomik büyümesinin gün içinde daha az süreyle oruç tutan ülkelerden daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar vardır. Diğer yandan uzun süreli oruç tutulan ülkelerde ise mutluluk düzeyinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.⁵

Şekil 2. Hicri Aylara Göre Konya ve Kütahya Mahkemelerine Kayıtlı Dava Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Özer (2020).

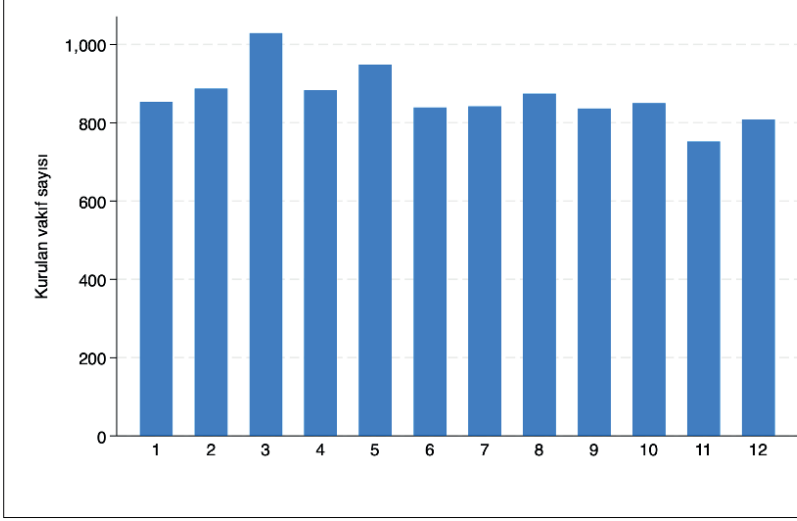
Şekil 1'de gözlemlenen eğilimin arkasında yatan diğer bir sebep ise mahkemelerin kayıt tutma teamülleri olabilir. Örneğin mahkemeler bir önceki yılın tamamlanmamış kayıtlarını muharrem ayında tamamlıyor veya ramazan ayında daha az mesai yapıyor olabilirler. Maalesef mahkemelerin kayıt tutma teamülleriyle ilgili elimizde detaylı çalışmalar olmadığından bu tür sorulara kesin cevap vermek mümkün değil. Bununla birlikte vakıf kayıtları dışındaki mahkeme kayıtlarında yaşanan aylık dalgalanmalara bakarak konu ile ilgili kesin olmamakla birlikte bir fikir elde edilebilir. 1210-1258 hicri yılları arasında Konya ve kütahya mahkemelerinde kayıtlı sekiz yüz otuz dört adet dava kaydındaki aylık dalgalanmalar Şekil 2'de verilmiştir.⁶ Mahkemeye giden dava sayısının rebiülevvel ayında en yüksek olduğu ramazan ayında ise en düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte önemli sayıda dava muharrem ayında mahkeme kayıtlarına geçmiştir. Muharrem ve ramazan ayı hariç Şekil 1 ile Şekil 2 arasında bir paralellik görülmemektedir. Davalardaki mevsimsel hareketlere kıyasla vakıflara bakıldığında recep ve şaban aylarındaki kayıt sayısının yüksekliği dini motifle vakıf kurulumu teziyle paralel düşmektedir.

⁵ Campante ve Yanagizawa-Drott (2015).

⁶ Konya ve Kütahya mahkemelerine ait bu veriler için bkz. Özer (2020).

Osmanlı ekonomisinin zirai bir ekonomi olduğu düşünülürse hasat mevsimlerinde gelirlerin artmasını ve buna bağlı olarak daha çok vakıf kurulmasını beklemek mümkündür. Bu beklentinin ne derece vakaya tetabuk ettiğini tespit etmek için Şekil 3'te miladi aylarda kurulan vakıf sayısına bakılmıştır. Buna göre mart ve mayıs gibi bahar aylarında görece bir miktar daha fazla vakfın kurulduğu görülmekle birlikte kurulan vakıf miktarının miladi yılın aylarına göre belirgin bir şekilde farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu Osmanlı toplumunda hayatın hicri takvime göre organize edildiği yönünde işaretler vermektedir.

Şekil 3. Miladi Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Sosyal Gruplara Göre Vakıf Kurma Mevsimi

Bu kısımda Osmanlı toplumunu oluşturan farklı sosyal grupların vakıf kurma davranışında bir mevsimselliğin olup olmadığı incelenecektir. Bunun için öncelikle Osmanlı sosyal tabakalaşmasından bahsetmek gerekir.

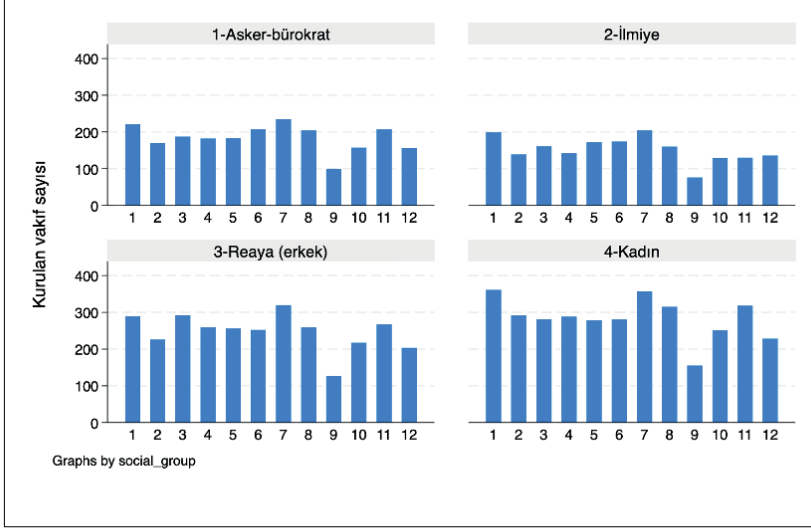
Osmanlı toplumunu tanımlayan ana ayırım, askeri ve reaya arasındaki vergi temelli ayırımdı. Askeri zümre mensupları vergi ödemekten muaf olup devlet yönetimiyle ilgili işlerle uğraşırken, reaya iktisadi ve ticari faaliyetlerde bulunarak devlete vergi vermekteydi. Askeriler aldıkları eğitime ve sundukları hizmetin türüne göre kendi aralarında seyfiye, kalemiye ve ilmiye olarak ayrışmaktaydı. İlmiye sınıfı mensupları eğitim ve hukuk işleriyle, seyfiye mensupları askeri ve idari işlerle, kalemiye mensupları ise bürokratik işlerle uğraşırlardı. Genel olarak, askeriler Osmanlı toplumunda daha yüksek sosyo-ekonomik bir statüye sahipti ve reaya göre geniş maddi imkanlara sahipti. Bununla birlikte askeri zümrenin devletin kaynaklarına hem erişimi kolaydı hem de bu kaynakları harekete geçirme yetenekleri vardı.⁷

⁷ Benzer bir tabakalaşma modeli için bkz. Özvar ve Yıldırım (2022). Ayrıca Osmanlı'da toplumsal tabakalaşma tartışmaları için bkz. Tabakoğlu (2011, s. 201-224)

Veri setinde önemli sayıda kadın vâkıf mevcuttur. Kişinin toplumdaki sosyoekonomik statüsünü belirlemede önemli bir unsurun cinsiyet olduğu gerçeği göz önüne alınarak kadınlar ayrı bir toplumsal kategori olarak ele alınmıştır.

Vakfiyelerdeki isim ve unvan bilgileri kullanılarak vâkıflar asker-bürokrat, ilmiye mensubu, reaya ve kadınlar olarak birbiriyle kesişmeyen dört gruba ayrılmıştır.⁸

Şekil 4: Sosyal Gruplar Bazında Hicri Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Şekil 4'te sosyal gruplar bazında 1550-1900 yılları arası aylık kurulan vakıf sayıları gösterilmiştir. Buna Şekil 1'de bütün vakıf kurucular için gözlemlenen ana eğilim sosyal gruplar bazında bakılınca da görülmektedir. Bütün sosyal grupların kurduğu vakıf adedi ramazan ayında en düşüktür. Bununla birlikte recep, şaban ve muharrem aylarında kurulan vakıf sayılarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Faaliyet Alanlarına Göre Vakıf Kurma Mevsimi

Bu kısımda vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel dalgalanmaların vakıfların kuruluş amacına göre nasıl değiştiği incelenecektir. Vakıfların kuruluş gerekçelerine bakıldığında çok çeşitli hizmetleri yerine getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan veri setinde de birbirinden farklı birçok amaca rastlanmıştır. Bunların içerisinde aile bireylerinin faydalanması için kurulan vakıflar olduğu gibi bir dini hizmeti yerine getirmek veya eğitim ve su yollarının tamiri gibi kamusal malların arzını gerçekleştirmek amacıyla kurulan vakıflar da vardır. Kullandığımız verilerin içerdiği bu zengin amaç setini özetlemek

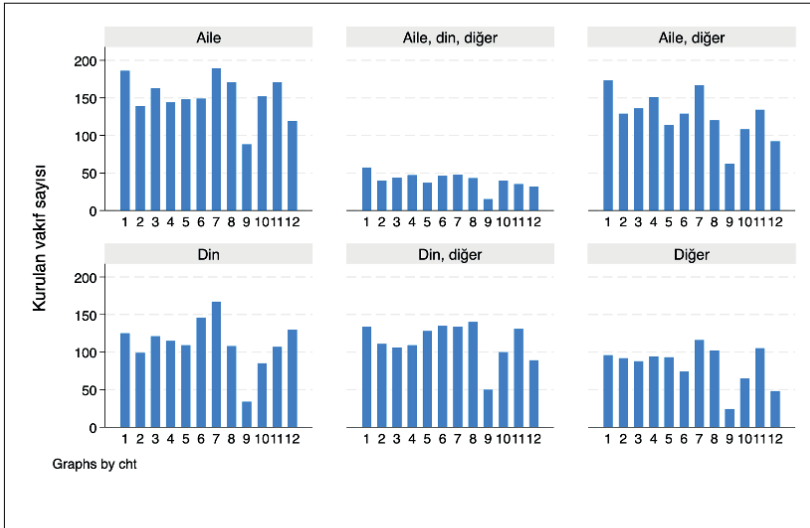
⁸ Unvanların sosyal statü göstergesi olarak kullanımıyla ilgili bkz. Coşgel ve Ergene (2016)

amacıyla aile ile ilgili (x), din ile ilgili (y) ve bu ikisi dışında kalan diğer hizmetlerle ilgili (z) amaçlar olarak bunlar üç kategoriye ayrılmıştır. Diğer yandan vakıf kuran kişi birden fazla amacı yerine getirmek için bir vakıf kurabilmektedir; yani bir vakıf hem aile bireylerinin faydalanması için hem de diğer hizmetleri sunmak için faaliyette bulunabilir. Kullanılan veri setinde hangi amaç için ne kadar kaynak/para ayrıldığı belirsiz olduğu için zikrettiğimiz üç ana amacın çeşitli kombinasyonlarından oluşan bir kategorileştirmeye gitmek gerekmektedir. Böyle bir kategorileştirme neticesinde vakıfların sunduğu hizmet kombinasyonu şöyle olacaktır: (x,y,z), (x,y) (x,z), (y,z), (x), (y), (z).

Şekil 5 vakıfların sunduğu hizmetler bazında 1550-1900 yılları arasında kurulan vakıfların hicri aylara göre dağılımını göstermektedir. Sadece aile bireylerinin faydalanması için kurulan vakıflara bakılırsa Tablo 1'deki eğilimin neredeyse aynı görülecektir. Aile üyelerinin faydalanması, dini hizmetler ve bunların dışındaki diğer amaçlar için kurulan vakıflar ise en az ramazan ayında en çok ise muharrem ayında kurulmuştur. Aile bireylerinin faydalanması ve dini olmayan diğer hizmetlerin desteklenmesi için kurulan vakıfların kuruluşunda muharrem ve recep ayları dikkat çekmektedir. Sadece dini hizmetin yerine getirilmesi için kurulan vakıfların recep ayında belirgin bir şekilde fazla kurulduğu görülmektedir. Benzer bir durum sadece diğer hizmetlerin arzı için kurulan vakıflarda da söz konusudur. Dini ve diğer hizmet amacıyla kurulan vakıflarda recep ve şaban ayı belirgin şekilde muharrem, cemaziyelevvel ve cemaziyelahir aylarından farklılaşmamaktadır.

Şekil 5: Sunduğu Hizmetler Bakımından Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Genel olarak, Şekil 5'te, ramazan ayında kurulan vakıf sayısı düşüken recep, şaban ve muharrem aylarında kurulan vakıf sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Sadece dini bir hizmeti yerine getirmek için kurulan vakıf sayısının aylık dağılımına bakıldığında recep ayındaki fevkalade yükseklik dikkat çekicidir.

Sonuç

Bu makalede insanların dini saiklerle vakıf kurduğu tezi merkeze alınarak Osmanlı İstanbul'unda 1550-1900 yılları arasında yaşanan vakıf kuruluşundaki aylık dalgalanmalar incelenmiştir. Bu bağlamda dini bakımdan önemli görülen zamanlarda vakıf sektörüne yönelimin daha yüksek olması gerektiği düşünülmüştür. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda bulunan on bin dört yüz adet vakfiye kaydı kullanılarak yapılan analizde ramazan ayında en az sayıda vakfın kurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte üç ayların başlangıcı olan recep ayında ve onu takip eden şaban ayında kurulan vakıf sayılarının ise görece yüksek olduğu görülmüştür. Ramazan ayında yaşanan iktisadi hayattaki yavaşlama bu ayda en az sayıda vakıf kurulmasına sebep olmuş olabilir. Ramazan ayında kurulan vakıf sayısının az olması dini motivasyonun vakıf kurmada önemli olduğu hipoteziyle örtüşme de üç aylardan recep ve şaban ayında kurulan vakıf sayısının yüksekliği bu hipotezin geçerli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir. Vakıf kuruluşunda aylara göre gözlemlenen genel eğilim Osmanlı toplumunu oluşturan asker-bürokrat, ilmiye mensubu, kadın ve reaya gibi sosyal grupların vakıf kurma davranışlarında da gözlemlenmektedir. Yine, vakıflar faaliyet alanlarına göre incelendiğinde benzer mevsimsel hareketlerin var olduğu görülmüştür. Sadece İstanbul'da kurulan vakıflar için geçerli olan söz konusu eğilimlerin Osmanlı İmparatorluğunun örneğin Balkan veya Arap coğrafyası gibi farklı bölgelerinde nasıl bir seyir izlediğinin ileriki çalışmalarca ortaya konulması konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Anderson, J. N. D. (1951). The Religious Element in Waqf Endowments. *Journal of the Royal Central Asian Society*, 38(4), 292-299.

Aydın, B., Yurdakul, İ., Işık, A., Kurt, İ., & Yıldız, E. (2015). İstanbul Şer 'iyye Sicilleri Vakfiyeler Katalogu. *İSAM Yayınları, İstanbul*.

Campante, F., & Yanagizawa-Drott, D. (2015). Does Religion Affect Economic Growth and Happiness? Evidence from Ramadan. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(2), 615-658.

Coşgel, M., & Ergene, B. (2016). *The Economics of Ottoman Justice*. Cambridge University Press.

Danışman, Z. (1972). *Koçi Bey Risalesi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Doumani, B. (1998). Endowing family: Waqf, property devolution, and gender in greater Syria, 1800 to 1860. *Comparative Studies in Society and History*, 40(1), 3-41.

Köprülü, F. (1942). Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti. *Vakıflar Dergisi*, 2, 1-35.

Kuran, T. (2001). The Provision of Public Goods under Islamic Law: Origins, Impact, and Limitations of the Waqf System, *Law and Society Review*, 841-898.

Kurt, İ. (1996). *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*. Ensar Neşriyat, İstanbul.

Mottahedeh, R. P. (1980). *Loyalty and Leadership in an Early Islamic Society*. Princeton Univ. Press.

Orbay, K. (2017). Imperial Waqfs within the Ottoman Waqf System. *Endowment Studies*, 1(2), 135-153.

Özer, E. (2020). Osmanlı Mahkemelerindeki Sulh ve Davaların Nicel Analizi: Merkez ve Taşra Karşılaştırması (1800-1840). *Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi*.

Özvar, E., & Yıldırım, S. (2022). Long-Term Changes in The Creation of New Cash Waqfs in Istanbul. *Bilig*, (102), 27-51.

Peri, O. (1992). Waqf and Ottoman Welfare Policy. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 35(2), 167-186.

Singer, A. (2012). *Constructing Ottoman Beneficence: An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem*. State University of New York Press.

Yaşaroğlu, M. K. (2012). Üç Aylar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42(s 276).

Yediyıldız, B. (1982). Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(03).